

Haldun Taner

BİR HAKSIZLIĞIN DÜZELTİLMESİNE DOĞRU

GEÇTİĞİMİZ hafta şehrimizde uluslararası önemli bir toplantı yapıldı. Konusu kültür olduğu için bermutad basınımıza pek yansımada. Son günlerin flaş olayı politika yasağının kalkması ile hızlanan parti kurma trafiği... Şu ara kültür mültür kimin umurunda.

Ama sözünü ettiğim önemli toplantı yalnız kültür adamlarını değil, millî servetimizi, kültür turizmimizi ve dolayısıyla döviz kaynaklarımızı artırabilecek bir konuyu tartışıyor dersem, hep maddiyata yönelmeye alışmış dikkatleri belki biraz çekebilirim.

GELİŞMİŞ ülkelerin gerek resmî ve özel müzelerinde yer alan, gerek o ülkelerin koleksiyoncularının elinde bulunan tarihî eserlerin büyükçe bir kısmının oralara gasp yoluyla, hırsızlıkla, kaçakçılıkla, apartılarak, amiyane deyimi ile "yürütülerek" gittiği bilinegelinmekle birlikte, son yıllara değin bu büyük adaletsizliğe pek başkaldıran olmamıştı.

"Yemeyenin malını yerler. Tarihî eserlerin kıymetini bilip korumayanın da eserlerini kaçırlılar" zihniyeti ile bu talana budalaca gerekçe bulanlar bile olmuştu. Güçlü devletlerin güçsüz devletlere karşı şımarık küstahlıklarına sınır yoktur ki...

SEVGİLİ okuyucularım bu zorbalığa karşı bu sütunlarda yazdığım yazıları herhalde hatırlarlar.

1978'de Paris'te toplanan 20. UNESCO Genel Konferansı'nın Kültür Komisyonu'ndaki tartışmaları da o yazıların birinde burada yansıtmıştım. O komisyonda rahmetli Tuncel Karal ve bendenizden oluşan Türk delegasyonu bu konuda en mağdur ülkelerin başında bizim geldiğimizi vurgulamak fırsatını bulmuştu. Yine o toplantıda, artık bağımsızlıklarına ve kültürel benliklerine kavuşmuş olmanın sevinç sarhoşluğu

BİR HAKSIZLIĞIN DÜZELTİLMESİNE DOĞRU

Baştarafı 2. Sayfada

İçinde bulunan Üçüncü Dünya ülkelerinin sömürücülere karşı yüzyıllar boyu içlerinde biriken hıncı bu münasebetle de dile getirdiklerini ve tarihî miraslarını yüzüzce kendi müzelerine taşıyan güçlere "Hırsızlar" diye bağışladıklarını da yazmıştım. Ta 1970'den beri bu adaletsizliğin farkına varılmış olmasına ve birtakım girişimlerde bulunulmasına karşın ilgili devletler ellerindeki ini ladeye pek yanaşmamışlardı.

1978 UNESCO Genel Kongresi'ndeki büyük tartışmalar o bakımdan çok yararlı olmuştur. İşte bunun üzerinedir ki, UNESCO Genel Direktörü Ahmad Mahtar M'Bow 1978 yılında bütün UNESCO'ya bağlı ülkelere bir çağrı yaptı. Kültürel varlıkların ait oldukları ülkelere iadesini teşvik için hükümetlerarası bir "komite" oluşturulmasını istedi. Kurulan bu komite konuya daha yoğun ve sistematik bir şekilde eğilmek fırsatı buldu. Hükümetlerin seçtikleri uzmanlar biri Paris'te, biri Fas'ta toplantılar yaptılar. İşte şimdi Türkiye'nin ev sahipliğini üstlendiği 3. genel oturum da şehrimizde gerçekleşti. Bu firsattan yararlanarak Türk delegasyonu tarih boyunca bir yolgeçten hanı olan Asya ile Avrupa kavşağındaki Anadolu'nun, İsa'dan önce başlayıp bugüne dek gelmiş geçmiş türlü uygarlıkların zengin birikimini, 19. yüzyıldan bu yana nasıl birçok gelişmiş ülkeye kaptırdığını bir bir açıkladı. Delegelere, apartılmış Anadolu uygarlığı eserlerinin hangi müzelerde bulunduğunu hem de resimleri ile belgeledi.

SİZLERİ bu pazar sabahı arkeologlar, müzeciler, tarihçiler, arşivciler ve UNESCO'culardan oluşan ve yirmi ülkeyi temsil eden yüze yakın delegenin kılı kırk yaran prosedür tartışmaları, redaksiyon düzeltmeleri ve yöntem önerileriyle yormak istemiyorum. Yine amiyane deyimli ile "Hatice'yi bırakıp neticeye gelecek olursak" şimdilik sadece şunları söylemekle yetineceğim:

TÜRKİYE'nin, eski eserler alanında er: fazla zarar gören ülkelerin başında, hatta en fazla zarar gören ülke oluşunun sebebi sadece bu alandaki zenginliği ve dört yol ağzındaki konumu değil. Bir onun kadar da, yöneticilerinin bu konudaki sorumsuzluğu, daha doğrusu cehaletidir.

İkinci Abdülhamid'in, II. Wilhelm'e Meşatta Camii'nin cephesini ihsan etmesine Alman İmparatoru kimbilir içinden

nasıl gülümsemiştir. Bergama Mabeti' gibi bu cephede şimdi Doğu Berlin'de sergileniyor. On dokuzuncu yüzyıldan bu yana kazılar da büyük bir başıboşluk içinde yabancılarla eser kaçırma olanağı sağlamıştır. Schlieman Truva'yı talan ederken Contze, Bergan, Dortfeld, Wood, Blegen bulgularını yurtlarına taşıırken, kim bilir biz yine ne saçmalarla uğraşıyorduk... Gerçi 1865'ten bu yana Asar-ı Atika Nizamnamesi diye bir şey vardı ortada. Ne var ki bu nizamname kazılarda bulunan eserlerin üçte birinin hafire = kazıyı yapana, üçte birinin sahibine, üçte birinin de devlete aldiyetini tanıyordu. Hafir = kazan, sahibiyle anlaşı mı, devlet azınlıkta kalyordu. Hâsılı Keçeçizade Fuat Paşa'nın başka bir vesileyle söylediği gibi "Onlar dışarıdan, biz içerden" bu yağmayı iki yoldan desteklemişiz. Bugün de dışardaki kaçak eski eser pazarlarının arz ve talebinin hızlandığı kaçakçılıkların suçunu yalnız yabancıya yüklemek, ona yardıakçılık eden yerli suç ortaklarını görmekten gelmek devekuşuluk etmek olur.

ESKİ eserler konusunda iki büyük sorumuzdan biri, kaçırılmış olanı geri almaksa, öbürü de henüz kaçırılmamış olanların kaçırılmasını önlemektir. Birincisinde komitenin yardımına ve ilgili ülkelere ikili konuşmalarımızda onların iyi niyetine muhtacız. Ama eldeki-lerin kaçırılmasını önlemek bahsinde gözümüzü açmak kaçakçılığı önleyecek sıkı, çok sıkı tedbirler almak bizzat bize düşmektedir.

KÜLTÜR Varlıklarının Sahiplerine ladesi Komitesi'nin gündemi böyle yarım sütda hal ve fasl edilecek bir konu değildir elbet. Pek çok ayrıntılar, alternatifleri olan, nazik çözüm taktikleri gerektiren bir konudur.

Bunlara ileride belki yine döneriz. Şimdilik komitenin 3. oturumunda ev sahipliğini üstlenerek yurdumuzda yapılmasını sağlayan Kültür ve Turizm Bakanlığı'nı, Dışişleri Bakanlığı'nı kutlamak gerek. Meseleyi böyle benimseyiş yüzyıllar sürmüş bir büyük ihmalin birinci bir telafi çabası sayılmalıdır. Çalışmaların henüz başlangıç aşamasında bulunması göz korkutmamalıdır. Toplantılar çoğaldıkça kültür dünyasında zora dayalı bu hegemonyanın, yerini daha adil, eşdeğer yeni bir dengeye bırakacağı kuvvetle umulur. Bırakmalıdır da. Aksi halde hiç değilse kültür alanında, böyle ahlaki bir düzenin kurulamaması, insanlığın yüzkarası olur.